

Assetjament escolar: Què passarà si no canviem res?

26 d'abril de 2023 (Dia de la Convivència escolar)
Marina Caireta, Andrés Barrientos, Cécile Barbeito

Font: Stock Adobe.

Diagnòstic de l'assetjament escolar

Els gravíssims casos d'assetjament escolar i sexual en el marc d'institucions educatives dels últims mesos a Sallent, Badalona i a diverses universitats obliguen a reflexionar sobre la necessitat i la urgència de repensar les mesures de convivència de les institucions educatives, i en especial els protocols de prevenció d'assetjament escolar, per motius LGTBIQ+ i assetjament sexual.

De l'assetjament escolar a Catalunya i a l'Estat espanyol en sabem poques dades regulars i exhaustives (a Catalunya l'última enquesta existent - [Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya](#) - feta pel Departament d'Interior, i com s'afronten aquests casos d'assetjament? segons el mateix [estudi de](#)

és del 2017), però suficients per a fer-nos-en una idea preliminar.

A Catalunya, un mínim del 24% d'alumnes d'entre 3r i 6è de primària, considera que ha estat víctima d'assetjament escolar per part d'altres alumnes ([Sidera et al. 2019](#)). Segons la *Fundación Anar*, que analitza dades a l'Estat Espanyol, un quart dels casos d'assetjament són de temps limitat (dura setmanes), però el 45% té una duració de mesos, i el 30% de les agressions es sosté durant més d'un any. Imagineu com deu ser patir assetjament durant més d'un any, en edats en que encara t'estàs formant la personalitat.

[la Fundación Anar](#), el 45,4% de l'alumnat percep que el professorat "no fa res"

davant d'un cas de *bullying*, el 61,7% de l'alumnat creu que els centres "no fan res", i el 46% de l'alumnat creu que els seus companys "no fan res" respecte d'aquest assetjament. La percepció de l'alumnat, doncs, és que el professorat fa poc més que els companys davant de l'assetjament escolar.

Les dades de Catalunya semblen confirmar que l'alumnat no acaba de confiar en la figura del professorat: Segons l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya, el 60% de l'alumnat que ha patit insults o altres formes d'assetjament ho ha comunicat als amics, però només un 37% ho ha fet al professorat ([2017, pàg.15](#)). Aquestes dades interpel·len a preguntar-se per què davant d'una incidència tan alta (+24%) d'assetjament escolar, el sistema educatiu no és vist amb confiança per part de l'alumnat.

Aquests diagnòstics permeten descriure de forma genèrica l'assetjament escolar, però no avaluar què funciona i què no de les mesures de convivència impulsades. A l'Estat espanyol, [10 Comunitats Autònomes tenen observatoris](#) dependents dels Departaments d'Educació per recollir dades sobre temes relacionats amb l'assetjament i la convivència. Donat que a Catalunya, és el Departament d'Interior qui defineix els indicadors, les

dades estan més orientades als fets delictius que a valorar l'efectivitat (o no) de les actuacions per a promoure la convivència.

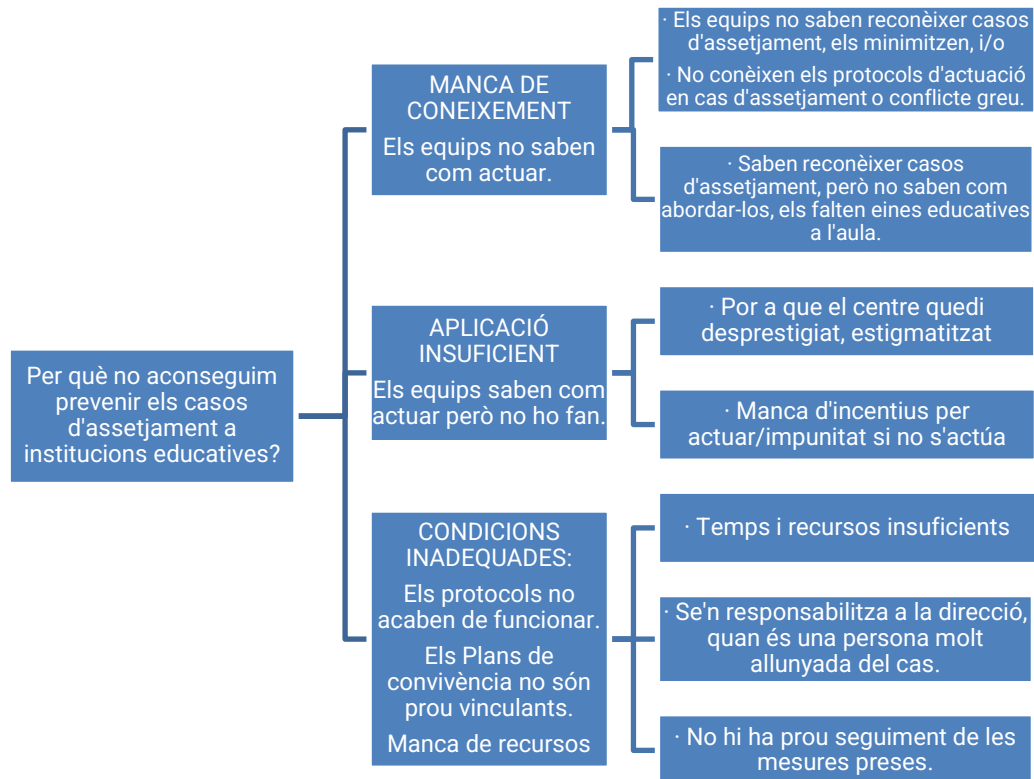
Més enllà de les xifres que puguem analitzar, darrera de cada dada hi ha persones. En els casos succeïts en els últims mesos a Catalunya a Sallent, Badalona i la UAB (als quals podríem afegir altres a l'Estat espanyol com el [Diego](#), el [Jokin, la Carla, o l'Aranzazu](#) per recordar-ne els més greus), hi ha un clar component de [discriminació](#), sigui per raó de gènere, orientació sexual, i/o origen immigrant molt greus.

Alhora, cal reconèixer que gran part de les situacions de violència i assetjament entre estudiants succeeixen fora del centre, al carrer o a l'espai virtual: és un problema social que va més enllà de l'àmbit escolar i que, per tant, requereix respostes sistèmiques. Cal treballar, tant a nivell d'educació comunitària i extraescolar, com incrementant els suports al professorat. En aquest article, cuinat de forma coral entre docent i acadèmiques, volem analitzar alguns dels possibles motius i suggerir propostes des de l'àmbit escolar. Si no hi posem remei, els casos lleus es fan greus, i el sistema educatiu no es pot permetre més situacions de joves violentades i assetjades.

Per què no funcionen les mesures existents?

Per què, tot i haver-hi [9 protocols diferents lligats a l'assetjament escolar i a la violència](#) i un [Projecte de Convivència](#) que s'ha de definir i implementar

obligatòriament, hi ha vegades que no funcionen? Per què tot i saber que a voltes implica conseqüències tan greus com un suïcidi, el sistema ens falla?

Font: Escola de Cultura de Pau.

Arran de les formacions docents que promovem des de l'[Escola de Cultura de Pau](#) amb docents i centres, identifiquem diferents factors que hi poden incidir: 1) la manca de coneixement dels equips sobre com actuar, 2) l'aplicació insuficient de les mesures previstes i/o 3) la inadequació de les condicions als centres.

Respecte al nivell de coneixement sobre com actuar i aplicar les mesures previstes, suposant que tot l'equip educatiu sap que existeixen, hi ha prou claredat en l'aplicació d'aquestes? Com ens assegurem que els equips saben reconèixer casos d'assetjament, detectar-los en estadis inicials o no minimitzar-los? o que tothom sap aplicar

els protocols? A més de difondre'ls, en fem algun entrenament per assegurar-nos que tothom els entén i sabrà com actuar quan facin falta?

Una altra possibilitat és que tot i haver-hi claredat i coneixement d'aquestes mecànismes, a l'hora de posar-los en joc en el moment de crisi manqui tenir prou assumides les competències necessàries per actuar amb agilitat. Parlem de competències complexes d'adquirir, que cal entrenar a fons com l'escolta profunda, la serenitat davant les pròpies emocions, el saber fer bones preguntes, no inculpatòries, etc. Segons [Sidera et al \(2019\)](#) a Catalunya, el 76% del professorat reconeix

no sentir-se prou preparat per a afrontar situacions d'assetjament escolar.

Un altre escenari és que, a nivell de centre, succeeixi que tot i tenir coneixement de situacions greus entre alumnat, la por d'alguns centres al desprestigi o a l'estigmatització faci que minimitzin les respostes a aquestes situacions.

A nivell estructural, també cal revisar quins mecanismes fallen i fer les millores necessàries. Com funcionen els protocols o de l'impacte dels projectes de convivència? Una [investigació](#) de Merma-Molina, Ávalos y Martínez (2019) sobre els projectes de convivència conclou que són documents formals i burocràtics, poc estratègics, i que caldria un enfocament de la convivència escolar més holístic, real, pràctic i orientat al canvi per tal de fer evolucionar la cultura del centre.

Per altra banda, els protocols que orienten les intervencions s'adrecen sobretot a casos greus, deixant fora del protocol casos que es podrien considerar assetjament, com adverteix [Antonia Martí](#) (2023). Es basen en donar molt pes a la direcció i la inspecció educativa, rols amb molta

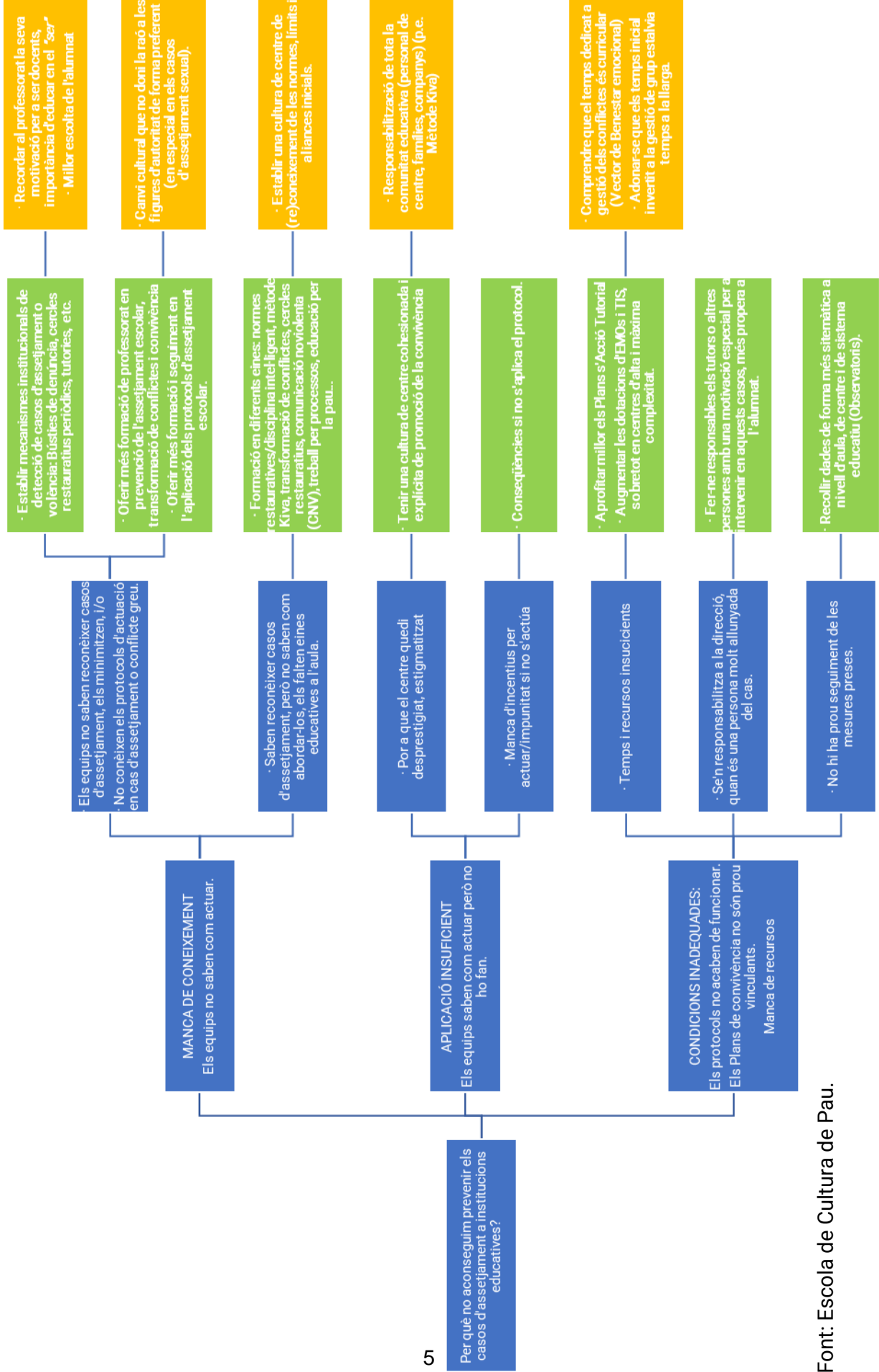
càrrega, sovint sobresaturats de responsabilitats i amb poques possibilitats d'aportar la resposta més adequada, com lamenta el director [Jordi Satorra](#) (2023). Les respostes més compromeses i encertades sovint parteixen de les professionals més properes als casos d'assetjament. Per ambdues raons creiem important eixamplar la definició d'assetjament i repensar la distribució de responsabilitats dels protocols.

Sentim sovint del professorat i de les direccions dels centres que falta temps i recursos per abordar aquests temes, i segurament no els faltin motius. Seria molt valuós comptar amb més recursos per l'Educació: són necessaris i apel·lem al govern a esforçar-se per millorar-ho. Alhora, no podem utilitzar aquests arguments per a no fer res. La gravetat del que pot implicar una intervenció insuficient és prou motiu per a prendre-s'ho molt seriosament. Hi ha centres, també, que estan impulsant iniciatives molt interessants aprofitant el marge d'acció que tenen, impulsant opcions valentes i eficients des de criteris pedagògics i l'optimització de recursos.

Davant de tot plegat, què proposem?

En les converses amb docents, acostuma a valorar-se molt la convivència. Alhora, es reconeix no dedicar-hi temps. Aquesta incoherència no resulta paradoxalment cara en temps i patiment? Com replantejar les prioritats i l'ús del temps entenent que dedicar temps a [cuidar de la convivència](#) és invertir en benestar i èxit educatiu? Com fer els projectes de convivència més estratègics, pràctics i participatius?

Davant de la concentració de casos, tots plegats - Departament d'Educació, CRPs, centres, professorat, altres professionals dels centres, altres figures educatives, famílies i alumnat - hem de prendre mesures. Dins de les mesures que proposem, en distingim les invisibles (cultura de centre, resistències al canvi, pors, divisió de rols poc clares entre docents, coordinació, etc.) de les visibles i estructurals (protocols, càrrecs responsables, Plans d'acció tutorial, etc.).

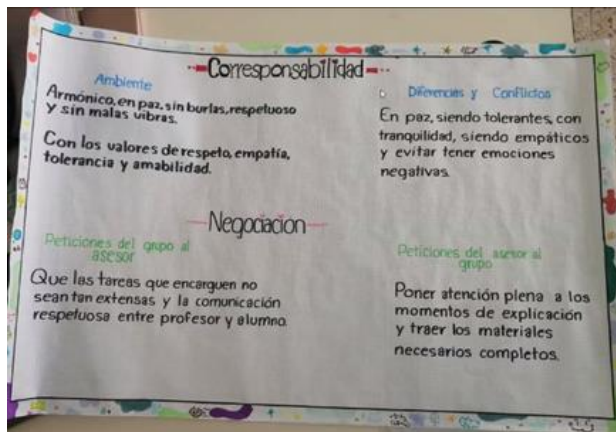

Font: Escola de Cultura de Pau.

Mesures invisibles, personals

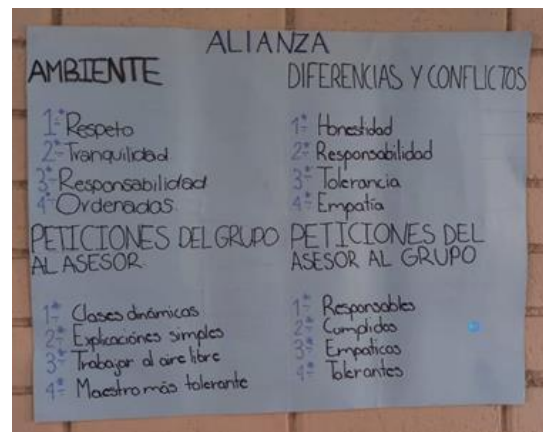
Prendre mesures per a fer front a l'assetjament escolar requereix una aproximació holística i compartida pel màxims de persones de la comunitat educativa. Tot plegat requereix que es donin canvis culturals a diferents dimensions. Alguns d'aquests canvis necessaris són:

- **Mantenir actituds i comportaments coherents:** Construïm el dia a dia de les relacions a partir de la suma d'actituds i comportaments que les persones mostrem. Per això cal desenvolupar habilitats de pau que ens permetin donar exemple des de la coherència. Identificar quina és l'actitud més favorable que puc tenir com a model i adoptar-la, mantenir la calma en moments de crisi i saber reaccionar amb les eines adequades. Aquestes habilitats es poden adquirir, sigui

nosaltres, a través de la formació i la pràctica conscient i investigadora, sigui en el grup, a través d'activitats i estructures orquestrades per nosaltres.

- **Escoltar millor l'alumnat:** Observar i escoltar per detectar malestars abans que esdevinguin conflictes, comunicar de manera clara, amorosa i assertiva. Obrir espais i figures de confiança que l'alumnat pugui.
- Posar l'èmfasi en la **provenció:** els conflictes no neixen complicats, es van fent grans. La violència no surt del no-res, deixa molts indicis previs. Comprendre que com més d'hora s'actui més senzill serà de resoldre un conflicte és molta part de la feina feta. Per això, té sentit invertir temps a l'inici de curs a enfortir competències de grup (provenció) i a pactar - i revisar - normes d'aula.

Exemples d'aliances inicials docent-alumne, com a exemple per a pactar normes en el moment de conformar-se un grup. Font: Andrés Barrientos.

- Canviar la cultura de l'aula: **el conflicte és curricular!** Un neguit repetit del professorat és que els conflictes i les disrupcions no els permeten fer classe. Amb el nou currículum, i en especial el vector de Benestar emocional, el temps dedicat a gestió dels conflictes esdevé curricular. Abordar els conflictes quan

sorgeixen, doncs, forma part de la tasca docent, tant a primària com a secundària. Això no treu que es pugui buscar minimitzar el temps i el desgast que impliquen. En aquest sentit, invertir temps a l'inici de curs per a la gestió de grup redueix el temps, a la llarga, dedicat a la gestió de conflictes.

- **Canviar la cultura de centre per abordar els conflictes sense complexes**, de forma que s'eviti donar la raó sistemàticament a les figures d'autoritat de forma preferent (en especial en els casos d'assetjament sexual), establir una cultura de centre de (re)coneixement de les normes, límits i

aliances inicials, i que responsabilitzi a tota la comunitat educativa (personal de centre, famílies, companys) dels casos d'assetjament, relacions abusives o altres formes de violència.

Mesures visibles, estructurals

Les persones responem a l'estructura en la que ens trobem. Si aquesta no canvia per donar resposta als problemes detectats, només des de la bona voluntat serà molt difícil. No es tracta de culpabilitzar ningú, sinó de trobar sortides estructurals des de la responsabilitat de tothom.

D'una banda revisant com cuidar la convivència de cada dia, sabem que un tema clau per superar l'assetjament és l'acció de les persones silencioses, aquella part del grup que no es veu directament afectada en la dinàmica d'assetjament, per tant, quan més treballada estigui la cohesió de grup a través d'una forta política de convivència pacífica del centre millor. De l'altra, abordar les situacions de crisi quan passen coses greus i aprofitar-la per introduir els canvis estructurals que facin falta perquè no torni a passar. Si una situació es repeteix més de dos cops i no canviem res, segurament es repetirà novament.

Entre les mesures per a abordar els aspectes més visibles, recomanem:

- Establir **mecanismes institucionals de detecció de l'assetjament escolar** o d'altres formes de violència, mitjançant, per exemple, bústies anònimes de

denúncia, cercles restauratius periòdics per valorar la convivència, etc.

- Enfortir l'**acció tutorial**: Un dels recursos existents més útils són les hores de tutoria. A vegades s'infrutilitzen, a vegades senzillament no es fan. La tutoria, ben regulada amb un [Pla d'Acció Tutorial sòlid](#), és un espai clau per a promoure convivència.
- Oferir cursos i espais de **formació docent** per a la transformació de conflictes: aquest ha d'estar preparat per saber identificar els casos d'assetjament i de conflicte greu, transformar els conflictes, promoure la convivència i fer una bona acció tutorial, feina complexa que requereix un constant treball personal. La formació, la codocència i el suport mutu entre companys o el suport de serveis externs hi poden ajudar. Alhora, pot ser útil difondre i acompanyar en l'aplicació dels protocols escolars. Les metodologies per a abordar els conflictes són innumerables: [provenció](#), normes restauratives, disciplina intel·ligent, [mètode Kiva](#), [transformació de conflictes](#), cercles restauratius, [comunicació noviolenta \(CNV\)](#), [treball de processos](#), educació per la pau, [mètode de no inculpció](#)... els CRP i [xtec](#) n'ofereixen algunes, però el ventall és ampli.

- Incrementar les **figures amb perfil de suport socioemocional** i atenció a la diversitat als centres i serveis educatius, com els EMOS -educadors emocionals, en el cas de Barcelona-, els TIS -Tècnics d'Intervenció Social- i altres professionals de suport educatiu. Seria interessant també incorporar la supervisió psicològica per aquell professorat que ho desitgi, tal i com molts equips d'educadors tenen en serveis d'atenció a persones vulnerabilitzades, en l'àmbit comunitari.
- Tenir **figures preparades per abordar les situacions greus**: Les professionals encarregades d'inspecció, direcció o tutoria, han d'assumir una gran diversitat de tasques, pel que, com dèiem, és fàcil entendre que els sigui difícil arribar a tot. Preparar adequadament a figures com les responsables de violència i coeducació dels serveis educatius i crear-ne d'específiques dins del centre habilitades per acompanyar en aquestes situacions (prevista per la normativa amb figures com la coordinació de benestar i protecció de l'alumnat -Llei Orgànica 8/2021, art 35, punt 1-), segurament tindrà un efecte positiu, sempre que siguin persones formades, preparades i amb temps, espai i reconeixement per fer aquesta tasca.
- La **comissió de convivència o comissió de benestar** del centre ha d'empoderar un equip dinàmic, eficient i divers (amb alumnat, professorat, personal no docent i famílies), i comptar amb el reconeixement i temps necessaris per a actuar de forma eficient a partir del que observi, escolti i rebí per desactivar a temps situacions detonants d'assetjament i dinamitzar una bona política de convivència al centre (promovent la formació i orientació a

docents, planificant activitats, fent-ne avaluació, etc.). De la mateixa manera que el professorat delegat sindical o l'alumnat que s'absenta de classe per rebre reforç, la comissió de convivència hauria de poder absentar-se de rebre continguts per atendre el benestar de tots. Altres recomanacions són alliberar durant un dia al mes, o algunes hores al mes als membres d'aquesta comissió per poder fer bé aquesta feina amb coneixement, anticipadament i sense presses, o fins i tot donar reconeixement econòmic a qui la lideri. Sense aquestes condicions es fa difícil que la comissió pugui implicar-se realment, amb les persones més adequades i compromeses, amb grups-classe treballats i cohesionats i alumnat preparat per observar, actuar i mediar entre companys si fa falta. Augmentar les persones actives en observació i intervenció i disminuir les inactives és la clau. Amb aquesta estructura permanent a cada centre, l'alumnat agressor haurà de rendir comptes diàriament, setmanal o mensualment davant dels altres, alhora, les víctimes se sentiran acompanyades i menys soles.

- Per damunt de tot això, tenir un **projecte de centre, explícit i consensuat** que prengui cura de la convivència de forma proactiva, en els objectius educatius i en l'organització del centre, pel benestar de la comunitat. Això requereix estructurar un bon Projecte de Convivència impulsat per una comissió de convivència dinàmica i participativa. Si el Projecte de Convivència és efectiu, seguirà havent-hi conflictes, però menys nombrosos i abordats de forma més preventiva, anticipant-se a la crisi, evitant nombroses violències i patiment i desenvolupant, unes i altres, competències de pau.

- Fer els **protocols més operatius**: Més enllà de difondre bé els protocols per a que tota la comunitat educativa els conegui i els sàpiga aplicar, també pot ser necessari revisar-los, per assegurar-se que sigui més inclusiu i reculli totes les formes d'assetjament, i repensar si la principal figura responsable i operativa ha de ser la direcció. També caldria valorar la possibilitat de que s'estableixin conseqüències en cas de que no s'apliqui el protocol, com una formació més intensiva pel centre en prevenció de l'assetjament en cas que es valori que les mesures preses no hagin estat encertades.
- Finalment, també seria recomanable **recollir dades i avaluar les mesures de convivència** de forma més sistemàtica a nivell d'aula, de centre i de sistema educatiu (Observatoris). Aquesta informació no hauria de fer referència només a les incidències (casos d'assetjament, violència, discriminació, etc.), sinó que també permeti avaluar l'efectivitat de les mesures de convivència impulsades.

Un futur possible

En definitiva, per millorar significativament la situació d'assetjament escolar cal canviar el dia a dia, i preveure mesures que permetin evitar l'acumulació de petits malestars que, a la llarga, porten grans patiments i algunes desgràcies.

Imaginem una escola activa i flexible, on professorat i alumnat treballin junts cuidant de la convivència de tots. Amb una acció tutorial forta que contempli una hora fixa a la setmana programada perquè cada grup classe dialogui sobre com està, a través de cercles de diàleg i pràctiques restauratives, la lectura de preocupacions recollides en una bústia anònima, dinàmiques de provenció, o la revisió d'acords i normes que no acabin d'estar prou ajustats a les necessitats del grup.

Tot plegat liderat per professorat preparat per sostenir les converses difícils que puguin sorgir i treure'n profit educatiu i

convivencial, i impulsat i coordinat per una comissió de convivència proactiva (no reactiva) que disposi de les condicions (de temps, funcions i reconeixement) que els permeti intervenir el més aviat possible.

Per acabar, és crucial alimentar la motivació interna i externa del professorat per mantenir viva la flama del canvi. Cal crear esdeveniments estimulants per reconèixer públicament les bones pràctiques de tots, inclosos els agressors que ho han deixat de ser i ara són uns col·laboradors més, ja totalment integrats a la construcció de pau al centre i per a ells mateixos. Com deia Vicent Martínez "els pacifistes som els realistes". Si realment apostem per reduir el patiment i l'impacte de l'assetjament als centres, cal generalitzar mesures que alguns centres ja estan fent amb molt bon resultat i demostrant que és possible.